

László Anikó – Öze Sándor (Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem): *Bethlen Gábor Erdélye és Alsted apokaliptikája*

A 16-17. században Európa fokozatosan olyan területté válik, ahol a peremháborúk „totális” volta jelenik meg a felekezeti háborúk rendszerével. A nemzetközi kutatás a harminc éves háborút jelöli ki olyan kornak, amikor az apokaliptikus gondolkodás ismét centrális szerepet kap Európában. A 16. századi Magyarország közepén kialakult ütközőzóna térszervező pontjai az a több száz erőd szemszögéből vizsgálódott, mely a két fajta vallás és civilizáció és nem utolsósorban a világ két császáranak, „szuperhatalmának” legjelentősebb szárazföldi frontvonalán alakult ki. Ugyanakkor soha ilyen figyelem nem fordul Magyarország felé, éppen sajátos fronthelyzete miatt, de Európára is visszahatott a hazai apokaliptikus időszemlélet. A század magyarországi és erdélyi szerzői tehát építenek egyfelől egy határmentális hagyományából eredő élő apokaliptikus irodalomra, másfelől pedig az újkori modern apokaliptikus érzésére. Ez az irodalom és életérzés kötődik a felekezetképződéshez és az ezt kísérő polémiához, az új körülményekhez igazodva használják a szereplők. Az európai irodalom elemeit felhasználja, de történeti háttérül szolgál egy gyökeresen új világnak, amelynek az alapjait rakja le teológiai, államelméleti és szociológiai szempontból.

Bethlen Gábor kivételes gondot fordított egy elit szellemi réteg kinevelésére. Tudatos művelődéspolitikáján belül célja volt egy főiskola (egyetem) létrehozása. Ezt szolgálta a külföldi egyetemek híres professzorainak Gyulafehérvárra hívása. Miután Martin Opitz visszatért hazájába a fejedelem - hallgatva Szenczi Molnár Albert tanácsára - meghívólevelét a herborni főiskola híres professzorának, Johann Heinrich Alstednek küldte el, aki az invitálást elfogadva két társával, Johann Heinrich Bisterfelddel és Philipp Ludwig Pistcatorral együtt 1629-ben végül Erdélybe érkezett. Igaz, hogy a professzorok személyesen már nem találkozhattak Bethlennel, mégis mindvégig a fejedelem által kijelölt úton haladtak, s Alsted illetve Bisterfeld élete végéig a gyulafehérvári főiskola egyetemmé fejlesztésén munkálkodott.

Alsted iskolarefomjának az alapját az 1630-ban megjelentetett nagy enciklopédiája, az *Encyclopaedia, Septem Tomis Distincta* jelentette, melyben arra törekedett, hogy a könyv, magába foglalva a világ minden tudásra érdemes ismeretét az univerzum tükréként funkcionáljon. A herborni professzor egy olyan enciklopédikus világfelfogást képviselt, mely elválaszthatatlan a reneszánsz kori spirituális és kulturális reformvonulattól. Amikor Erdélybe jött pánszofikus törekvései összeolvadtak millenarista nézeteivel, s a század végén bekövetkező világvége utáni ezeréves békeidő ígéréteiben fogalmazódtak meg.

Izgalmas kérdésként merül fel, hogy a herborni professzorok miért is vállalták el, hogy igent mondva az erdélyi fejedelem hívására, az európai szellemi élet körforgásából szinte a „világ végére”, Európa peremére jönnek. Előadásomban azzal a kérdéssel foglalkozom, hogy milyen előzetes ismeretekkel rendelkezettek Erdélyről, mely megerősítette őket abban a döntésben, hogy visszautasítva más európai egyetemek meghívásait a fejedelemséget, s a gyulafehérvári főiskolát válasszák új otthonuknak, s ebben milyen szerepet játszottak a korabeli apokaliptikus próféciák, illetve a millenarizmus.